Стогін

З київських оповідань

Коли одного разу я побачив на Хрещатику собаку без ошийника, я витріщив очи і зразу ж спитав себе: чи в Києві я, чи в моєму старому, сіренькому городі Валках із дошками замість тротуарів, із скрипучими возами, схожими на тарганів і тисячами валківських бджіл на базарі, біля бергамоту, меду та житників.

Чорт бери, я був у Києві!

"От тобі й на, – подумав я, – значить, у Києві теж єсть на вулицях собаки та ще й проти Губвиконкому..."

Я дивувався й знизував плечима. Потім я пішов за собакою. Ясно, що собака мене не помічав, бо біг він собі повз тротуару, а я йшов між людьми.

Думав я так: я буду йти за ним до поста міліціонера; коли в Києві дійсно собака на вулиці – явище незвичайне, то міліціонер вживатиме заходів, щоб її зловлено. Побачивши на розі міліціонера, я зупинився і став чекати. Але міліціонер байдужно глянув на пса, а пес собі повернув за ріг вулиці.

– Товаришу міліціонере, ви бачили – собака... побіг вулицею... – звернувся я до нього.

Він повернув голене обличчя до мене, глянув, придивився і спочатку посміхнувся, а потім витяг свисток...

Викрутився я тим, що я валківський простак і думав про Київ, як про Париж. Тепер я знаю, що в Києві собак на вулицях чимало. Багато їх, мабуть, і в Парижі.

Трапилося так, що я опинився без кватирі. Я проблукав до двох, стомився, обрид людям, але ніде не знайшов і поганого кутка. Спочиваючи в парку, я дочитав "По огонь" Роні Старшого. Потім, думаючи про твір і про кватирю, я пішов на Інститутську. І хоч вже знав, що собаки вулицями бігають, – здивувався знову, побачивши як ціла турма псів, чорних, білих – до десятка – накинулися один на другого за суку так, що один кудлатий рудий цуцлай там і здох. Сука ж постояла, флегматично глянула на "ухажорів", задоволено помахала хвостом і побігла геть. Люди, махаючи руками, з гиком, свистом, реготом розігнали псів, а я згадав про міліціонера й про Валки. Собаки заспокоїлись і побігли за сукою.

– Що ж, тьотю, собаки у вас на вулицях, га?.. – звернувся я до незнайомої мені жінки з кошиком.

Тьотя глянула на мене чорними стомленими очима й слабким надірваним голосом сказала:

– Собаки?.. Собаки – животне царство… Що собаки… Тут не таке єсть.

Мені здалося, що у цієї жінки щось болить у грудях – такий слабкий був її голос, – що вона нещасна, і я не хотів її розпитувати. Але коли я пішов і озирнувся, щоб глянути на чудні очи цієї жінки, то побачив, що вона йде за мною.

– А ви що ж, собак не бачили? – спитала вона, нагнавши мене.

Ми розговорилися. Жінці цікаво було знати, звідки я, чого без кватирі. Розповівши докладно про себе, я в свою чергу розпитав про неї.

Виявилося, що живе вона за Шиянівською біля старої дороги. Живе бідно, заробляє тим, що ходить банити білизну робітникам; п’ять карбованців щомісяця вона мала за кімнату, що її здавала, але тепер ця кімната вільна. Їх – троє… власне, двоє: вона та чоловік ніби її, інвалід.

– Слухайте, – зрадів я, – може, я найму цю кімнату, можна мені глянути?

Жінка згодилася і я пішов за нею.

Шиянівська була за печерським базаром, а провулок перетинав кінець її. Я вгадував, куди заверне жінка, але щоб не випереджати її, ішов за нею. Жінка йшла не поспішаючи, і їй, мабуть, було дуже важко йти, бо вона часто зупинялася, набирала в груди повітря і брала кошик то лівою, то правою рукою.

Їй було років тридцять. Чорне схудле обличчя, з великими темними очима, вражало схованим болем і було схоже на обличчя чужоземки. Тонкі, чисті пальці наче нічого не робили, але я згадав, що вона миє. Постать виснажена роботою.

Завернула вона у ворота, обмазані жовтою фарбою, старі, зроблені з якимсь залізничним смаком із казенних рейок. "Невже вона живе в цьому будинкові?" – подумав я, побачивши чепурний будинок із цегли, вибілений глиною, на дві кватирі.

Я помилився. Жінка увійшла в подвір’я, що в кінці його стояв мазаний сарай. Вона глянула мені в обличчя, силкуючись вловити в ньому щось, а я стояв, нічого не розуміючи. Другої хати в дворі не було.

"Ага! Певне, вона поведе мене зараз через чорний хід в цю білу хату", – знову подумав я і сказав:

– Сюди, мабуть? Це ваш дім?..

– Ні, не туди, то – чужа хата, – сказала жінка й підійшла до сараю.

То була хата жінки. Одчинивши ставню, вона силкувалася влучити якоюсь залізною карлючкою по рейці, що була замість гачка. Маленьке віконце з латаними шибками, двері зробили сарай схожим на хатину, але все ж це було погане житло.

"Довго жити я тут і не думаю, – заспокоював я себе, – крім цього, не можна ж судити про хату зокола".

Я увійшов у сіни. Середина халупки була дуже вбога. Кімната була з окремими дверима, просто з сіней, більше схожа на кладовку. Порожня.

– Я буду жити у вас приблизно з місяць… можна так? І коли можна, то скільки ви візьмете? П’ять карбованців? От і чудесно…

Я дав жінці 10 карбованців і сказав, що за місяць платню вона одержує наперед. Як зраділа ця жінка! Їй до зарізу потрібні були гроші. Її чоловік кинув лікувати свою руку тому, що немає чим заплатити за електрику.

Вона побігла до себе в кімнату, щоб принести мені решту грошей. Її не було так довго, що я подумав, чи не трапилося чого з нею. Але хвилин через п’ятнадцять жінка прийшла й висипала на стіл лишок. Я здивувався і не знав, що робити.

Що це значить?! Я ніколи не одержував так багато самих мідяків. Це справді були мідяки в 1, 2 й 3 копійки на всі 5 карбованців! І жодного п’ятака. "Де вона набрала цієї міді? – спитав я сам себе й зразу ж зрозумів: – Мабуть, вона торгує насінням, ірисами або просто собі жебракує".

Герасим звав жінку Любиною. І мені чомусь здавалося, що це вигадане ім’я. Його ж таки справді звали Герасимом. Од нього було дуже погане враження.

Це була жорстока, з великим тілом людина, з паралізованою од рани – він був на війні – рукою, з маленькими, швидкими, як у кнура, очима. Коли я вийшов, він уже підкотив маленький візок у сіни й поставив його так, щоб він не заважав ходити.

Любині він сказав:

– Приготов чоловеку мебель… і поли, щоб под виший сорт. Во! А то кабак.

І чогось мені здалося, що Герасим знущається над нею. Глянувши на його велике тіло, я рішив, що коли б не рука, він був би портогрузчиком: може, він був ним до війни.

– Хвамилію і документи… – кинув він холодно мені.

Я дав посвідчення. Він поглянув на папірець, на мене, на Любину й, очевидно, лишився незадоволений. Але мені було мало діла до цього.

Годині о дев’ятій вечора я повернувся з міста й приніс свої речі. Герасим і Любина вже спали. Принаймні я так гадав. Я ліг, щоб заснути, але несподівано почув шепіт. Хтось з опаскою гукнув у темінь: "Хома!.." – і знову змовкло. У вікно я побачив, що Любина притулилася до людини в сорочці без пояса. Я приглянувся й побачив, що це був не Герасим, а хтось інший, високий, без однієї руки. Вони пішли в ніч.

Мені снилося.

Блакитна ніч. Все наче з бірюзи. Вона, ніч, майнула швидко галереєю схожих одна на одну картин. А потім був дуже ранній ранок. Такий

молодий, сіренький і м’який як котик, – напудрений ранок. В незнайомому мені місці, – воно випливло з давнього дитячого сну, – дерев’яний, вицвілий міст, мокрий од густої роси. Корчань мосту пахне мокрою шальовкою.

Я біжу. Жах гонить мене; стогін гонить як стріла. Це не безпідставний жах. Ах! – Це не стогін. Я тікаю од плачу натовпу голодних, здичавілих людей, чорних, бородатих, з блискучими як чорне шкло очима, з тілами міцними й м’язистими, як тіла Нама, Нао й Фаума[8].

"Дай огонь", – кричить мені Герасим і лице в нього як у Леопарда. Тільки ж я не брав їхнього вогню. А жінка біжить за мною. І в неї одяг, чоло, очи, як у дикунки Гамлі.

Така тиха хода в цієї красуні Гамлі. І навіть тоді, коли волосаті руки улямрів схоплять мене й її, вона буде шепотіти, складаючи свою примітивну молитву зорям. Але я – стрибаю з мосту. Я не вбиваюся. Як це я втрапив на траву, на скелю, що за нею паща прірви?..

А Гамля не думає й трохи. Гамля плигає до мене. Вона летить на мене й кричить: "Тут не собаки! Не собаки! Не в собаках діло!"

От дурний, от дурний! Ти думав, що це Гамля? Це не Гамля. Хто ж це з чорними як горе очима. Очима, мокрими від сліз, з болем, як у лошиці, що вмирає з простреленим в собі лошам. Хто!? Хто?..

Очі Любини дивляться на мене, як дві головки чорних гадюк.

Любина! "О-о-й-і-і!"

Це її несамовитий скрик ріже ніч один раз. Один раз, бо потім вона стогне жалібно, тонко. Я прокидаюся…

Я ще не був певний того, що я дійсно прокинувся. Коли б я не спав, я не чув би цього стогону Любини, що й досі чувся і пік груди. Не може бути, щоб була така сильна слухова галюцинація. Я знаю, що уві сні буває, ніби ти прокидаєшся, а справді спиш. Проте ясно почуваю, що очи мої торкаються холодної темені. З того боку, де дерев'яна стінка, я чую стогін, якого я ще ніколи не чув. Це був стогін, що вражав до краю безнадійним тоном. Хтось когось благав одним звуком і вже знав, що те, чого просить, йому не дадуть. Стогін тонкий, як струна.

Я схопився на ноги й простяг руки до стогону. Перше, на що натрапили мої руки, був стіл. Я хотів дійти до стінки. Постукавши пальцем, щоб взнати, де стінка найтонша, я занімів, а по тілу посипав холодними голками мороз. Стогін стих. Од того, що я постукав, він стих…

Я принишк біля стінки.

Було, мабуть, під ранок, бо десь коло Лаври цокотіли вози. Я став і напружено прислухався, чи не буде ще цього страшного стогону за стіною. Враз я зідхнув так, наче з мене звалилася непосильна вага. Я посміхнувся, я зрозумів, що це.

Це – вітер. Мені нагадався примітивний механізм Еолової арфи, вичитаний у якомусь старому журналі. Мабуть, десь дошки, стінка, бляха утворюють цей механізм, що зараз приймає щонайменші хвилі повітря. Я заспокоївся і ліг.

Ще могло бути, що кричав пугач, або якийсь із тих нічних птахів, що раптом лякають людину то плачем матері, то холодним скигленням божевільного, то зойком переляканої смертю дитини. Це відпало. Стогін чувся, виразно чувся не згори, а збоку, з дерев'яної стінки.

Я згадав холодний блиск очей Герасима, його випнуті наперед щелепи, товсті губи. Вперше, коли я побачив його обличчя, воно здалося мені якимсь незвичайним.

Тоді я пояснив це тим, що в нього прострелена рука, що він, людина з силою, мусить задовольнятися нікчемною роботою: возити дрібниці возиком. Але тепер я згадую різні характерні риси облич усяких жорстоких деспотів, убивць і в думці порівнюю їх з лицем Герасима. Я навіть перебільшую.

Товсті губи Герасима – раз, – малий рівень розумового розвитку, "інтелектуально нерозвинений індивід". Випнуті наперед щелепи – два, – жорстокість натури. Розріз ока – надто малий, порівнюючи з віддаленням від одного ока до другого, й товсте перенісся, як лоб у бугая – три. Товсті вуха, мавп’ячі руки – чотири, п’ять…

Тепер я думаю: або стогін – звук повітря (чого вони замовкли, коли я постукав?), або Герасим проробляє екзекуції, – можливо, він садист, – над своєю жінкою Любиною.

Очі з виразом пригніченої, майже ненормальної людини, що були в Любини, потверджували це.

Аж несподівано мої думки перервав стогін. Він знову – тонкий, страшний і безпомічний, що зразу ж викликав острах, – почувся з кімнати.

– Це Еолова арфа, – заспокоював я себе, але сам не вірив собі. Яка в біса Еолова арфа, коли людський стогін. Знову притулив вухо до стінки. Стогін був такий тихий і складався із таких звуків, що я не міг добрати, чи йде він із кімнати чи ні. Це струна, це пугач!..

Коли я силкувався знайти положення кімнати й віддалення од звука, де він починається, до мене, я мав такий незанотований акт. Стогін чувся із-за стінки. Починався він наче із землі. (Льох…) Таким слабким він міг бути тоді, коли він далеко схований. Стогін – ті звуки, що бувають тоді, коли людина вмирає од болю, але коли цей таки біль не дозволяє стогнати дужче. Тут – ідіотська середина.

"Коли я зараз пошкрябаю і він замовкне, як вперше, це буде свинство", – подумав я і, як тільки міг тихо, пошкрябав глину нігтем…

І стогін щез… Я перестав шкрябати – знову почувся стогін і враз замовк. Я чекав хвилин із п’ять і ще раз, наче гукаючи до нього, постукав. Стогін з’явився…

Переляканий, вже нагадавши різні дурниці, я постукав дужче. Стогін дужче застогнав. Стогін щось молив, він озивався до мене.

Украй вимотаний цією сигналізацією, я ліг, заплющив очи і обмотав голову сорочкою, щоб нічого не чути…

Уночі пройшов дощ. Дерева стояли з мокрим зеленим листям, а земля напилася води й була свіжа, як по весні. Мокра, вона пахла травою.

Я хотів побачити Герасима, щоб побалакати з ним. Можна було поговорити й з Любиною, але мені чомусь здавалося, що сьогодні її не побачу. Проте не було дома Герасима.

Це видко по слідах від маленького возика й від ніг, що тягли його до воріт. Любина підійшла до мене. На її лиці немає ні синяків, ні шрамів, тільки глянула вона так, наче хотіла зрозуміти, чи не взнав я чого вночі.

Я постановив їй сказати все.

– Любино, з вашої кімнати вночі весь час було чути якийсь стогін. Скажіть мені, що це було? Я майже не спав. Такий страшний стогін, що мені здалося, ніби хтось конав.

– Стогін? – перепитала вона пошепки. – Я не знаю, що це… Може, це здалося так. Ви спокійно спите?.. І вигадають же…

Лице її зблідло, і вона помітно хвилюється. Вона піднесла руку до губів, ніби стримуючи якесь слово.

– Я не знаю, що це… Що ж би це було? Хм…

Вона говорила неправду. Я насмілився сказати свою думку:

– Мені чомусь здавалося, що ваш чоловік… що Герасим бив вас… і я так і рішив… Ви ж знаєте все…

Вона швидко глянула мені у вічі й натягнуто посміхнулася.

– Ні… Герасима цю ніч дома не було.

Це вже дурниця. Вона думає одурити мене.

– Не було?.. Хм… Як же це? – дивуюся я і дивлюся на слід від возика й Герасимових ніг. А через мить, коли я дивився на неї, її очи дивилися на цей же слід.

Почервонівши, вона одвернулася од мене й швидко пішла до хати.

– Ні-ні, – на хвилинку визирнула вона з дверей, – Герасима цю ніч дома не було, – майже крикнула вона.

Несподівано вона підійшла до мене. Я не розумію її, очи в неї горять. Вона дивиться гостро, наче перевіряючи мене й каже:

– Герасим цю ніч був дома… Ви нічого не скажете йому?.. – і очи в неї гаснуть, бо сила її надломлюється. Враз опускаються куточки губів.

– Ні… нічого не скажу, кажіть мені…

Але говорити вона вже не може. Вона тільки одмахується рукою, наче од своєї дитини, що кидає її.

У вікно я бачив, як вона сіла на табуретку, проти вікна, заплакала, закривши лице руками, схопилася й сховалася далі од вікна, щоб плакати на подушці.

На роботі до третьої я думав про свою нову кімнату. Я не бачив ні очей, ні обличчя Хоми; він поки що загадкова для мене особа, але він симпатична людина. Чого симпатична – не знаю…

Це був дуже малий візок; швидше для забавки дітям, ніж для того, щоб щось возити. Він уже стояв біля дверей. Коліщата, зроблені сокирою з дюймової дошки й оббиті бляхою, були лише трохи обмазані в мокру зрання землю.

На ньому трохи соломи, з гніздом посередині, наче звідти тільки-но встала квочка. Це од мішків, макітер, кошиків. Мені відчинила Любина.

– Невже ваш чоловік возить оцим возиком? Ним багато не повезеш, – промовив я, – якийсь пуд та й годі… Важко заробити багато.

Любина махнула рукою.

– Який вже там заробіток. Ну, що ж він, одвезе корзинку яєць, якийсь мішок… Одна ж рука нікудишня, три рани – шутки? Вимучиться – пити кортить. От і зараз… п’є…

З вікна білої хати Любині щось показує пальцями однієї руки й мотає головою інвалід. Любині в очах блиснув вогник. Вона знизала плечима, не розуміючи його.

Він одчинив кватирку й вона підійшла до нього. Це був безрукий Хома.

Увечері я вийшов на вулицю. Мене весь час непокоїв стогін, що чувся вночі. Я знав, що Герасим і Любина тепер удома. Я гадав, що він удома.

Несподівано я побачив його з якоюсь жінкою. Він голосно про щось розповідав їй своїм хрипким, як у алкоголіка голосом. Він був п’яний.

Я не дійшов до нього, повернув на другий бік вулиці й чекав. Герасим повів жінку до своєї хатки. Вона роблено хіхікала й пручалася. Вона не хотіла скандалу.

Тоді Герасим сказав їй:

– Ет, чудачка ти… йди. Що ж ти на сам дєлі дрофиш. Варка!.. Коли я говору, знать, ти можиш довєрица. Какий такий розговор, що жінка? Какая вона жінка? Нє, Варка…

Він притягнув її до себе. Вони трохи постояли нерухомо й увійшли у ворота. Мабуть, почувши голос Герасима, Любина визирнула у вікно, сховалася й загасила світло. В чорну дірку дверей він штовхнув Варку й погано вилаявся на Любину.

А через кільки хвилин із хати вибігла Любина. Вона йшла, наче тікаючи од чогось страшного. Я не хотів зачіпати її, вона ж не помітила мене, пробігши швидко, як чорна омана. Біля зруйнованого будинку вона зупинилася, глянула навколо, зазирнула в кущі дрібної акації і сіла в тіні під стіною. Вона сиділа, поки до неї не підійшов Хома. Вони лягли.

Я рипнув дверима. Вийшов Герасим. Він був дуже п’яний і в одній білизні без сорочки. Він точився на коротких кривих ногах і від того живіт йому трусився, наче то був мішок з живої шкіри, в якому вода.

– Кватирант!.. Ідіть до себе, ідіть… Де Любка?.. – враз грізно спитав він. – Нема? Не нада, Варка! Слиш, Варка, вонючка ти, топай суди, – гукнув він і вдарив ногою об двері.

Те, що я побачив у кімнаті, примусило мене одступити од дверей. Варка в одній спідній сорочці, розідраній од колін у кількох місцях, з голими грудьми, п’яна до того, що не в силі була сидіти рівно, грудьми лежала на шкоринках хліба й калюжі горілки на столі й робила руками так, наче хотіла щось піймати в повітрі.

З кімнати несло потом, гарячим, нечистим, аж важким повітрям і чимось кислим.

Герасим показав на неї рукою.

– Варка… Ги-ги… – він спіймав мене за руку з наміром потягти в хату. Він був дужий і рука його була тверда, наче точена з кизилю, але він був п’яний.

Мені неважко було вирвати руку. Тоді він став осторонь, щоб не затуляти собою дверей і показав рукою на Варку так, наче з балкону показував краєвид.

– Пустіть мене в мою кімнату, – сказав я йому твердо і, подумавши, додав: – Пустіть, або я іду зараз по міліцію… Я маю деякі факти… за які вас по голівці не погладять…

І раптом Герасим потверезішав, він наче здригнувся й, ніби одсапуючись після фізичних зусиль, промовив:

– Ідіть… а фактів нікоторих… Я тільки шутку хотів пустити для сміху… – Він пропустив мене, обережно притулившись до стінки, наче боявся, що я торкнуся його живота.

Через хвилину він, дико ревучи, співав.

Закривши двері своєї кімнати, я почув, що спів чувся не через дерев’яну стінку. Крізь неї чувся стогін… Той самий стогін, що був і вночі.

П’яний спів Герасима було чути крізь двері, що виходили надвір. Здивований, я вибіг із хати.

Та кімната, де живуть вони – переділена стіною. Там дві кімнати. В одній із них щось єсть…

Надворі, за кілька кроків від порога, мене зупинила рука Герасима. Тепер він був одягнений як слід.

– Моя баба спить, Любина… і ви лягайте спати собі… слиште.

Од нього несло, як од розкупореної пляшки, але я бачив – він силкувався володіти собою.

– Пустіть… – сказав я.

– Ідіть спати, – сказав він мені.

Я знову налякав міліцією. Його рука пустила мене, як залізні лещата.

Вийшовши на вулицю, я швидко пішов просто до Любини.

У тіні за деревами нікого не було видко, але я знав, де вона. Любина лежала на траві, наче дівча, й плакала. Голова її була на колінах Хоми.

Вони злякалися мене. Вона стулила плечі, і все тіло її наче чекало, що ось-ось хтось вдарить по ньому нагаєм.

Але Хома ворухнувся. Враз він дико захрипів і підвівся. Я бачив, як метнувся його порожній рукав того, що він розмахнувся здоровою рукою. В цій руці був камінь.

Я одскочив убік.

– Це не Герасим… Чорт… Чужий.

Любина встала, очи її блищали, як чорні краплі. Хома притулив її до себе. Я чув, як колотилося йому серце. Він, плутаючись, неслухняними словами розказував мені, що думав, ніби я – Герасим. Хома хотів розсадити голову Герасимові цією штукою. Ще одна секунда й він пустив би камінь мені на череп, бо він думав, що за Любиною прийшов Герасим. Тепер він навіть пізнає мене і дуже радий, що череп цілий.

Хома хоче забрати Любину – й завтра вона вже не Герасимова.

А зараз у нього ця штука, бо вічно той гад, після Варки і всякої сволочі, шукає Любину, а Хому одгонить, як голодну собаку. І слухається Хома і йде, як слухняний пес, бо у Герасима як-не-як – дві руки, а в Хоми – ось що. Він мотнув порожнім рукавом сорочки й ковтнув біль. Чогось було шкода цього гіганта з дитячою душею. Він мені подобався. Я взяв те, що він держав у руці. Це був важкий, фунтів у сім-десять, гострий шматок якоїсь породи, вроді залізної руди.

– На, дура, на – монатки… Провалювай, хі-хі… і не появляйся. Чортові собаки.

Герасим цинічно сміється, і цей сміх котиться в пітьмі, як важкі свинцеві кульки.

Мені хочеться встати, повалити його, звернути йому шию як волові і бити прямо по морді.

Він стоїть кілька хвилин, аж поки щезають на вулиці лайливі слова ображеної Варки. Потім на вулицю іде й він. Він точиться, балакає з собою. Його хода і він сам нагадують орангутанга.

Хтось легко сіпає мене за сорочку. Розплющивши очи, я побачив Любину. Це вона будила мене на роботу.

– Вставайте… Вставайте… Герасима ще не було з ночі.

Вона говорить це з радістю в очах. Але через хвилину – очи її так само чорні і ховають все наче завіса. Ці слова, незнайомий мені вогник в очах, і те, що вона будить мене – примушують чекати чогось од Любини.

Через хвилину – я у сінях.

Надворі був Хома. Він радий, але в кишені в нього грудка руди. На вусах, бороді такого ж кольору, як і ця порода, – проста одверта посмішка.

Герасима не буде днів зо три; тепер він п’є. А тим часом він забирає все Любинине й тікає з нею. Любина буде його жінкою. І знову – щаслива посмішка на все лице.

Так посміхаються люди, що не ховають своїх переживань.

Герасимові вона була за жінку не по закону, бо жінка в нього єсть…

– Єсть?! – здивувався я. – Значить, Любина не жінка? Варка?..

Любина потягнула мене за рукав.

– Ні, не Варка… – говорить вона мені, й губи її тремтять… – Ви кинули б кватирю і Герасим би замучив мене. Ви гляньте… – тут вона не в силі сказати й слова. Мовчки, швидко розстібнула ґудзики на блузці й показала плече, вкрите синяками.

Ураз вона заплакала. Хома підійшов, хотів узяти за руку, але лише махнув жменею.

– Брось ти… от охота… Ну брось, Люб… Чудачка: сміяця тепер, а вона – сльози… Ех ти…

– Гляньте, дивіться, – сказала вона ще раз і закотила рукав на одній руці. Вся рука була в синяках.

– Так все тіло… Що ж це – пустяки?..

Любина повела мене в свою кімнату. Я не помилився: там були двері в другу кімнату. Вона одчинила їх. Я нічого не бачив, але вже відчував, що там щось страшне.

Було зовсім темно. Несло прілою соломою, кислим немитим тілом, брудною, ніколи не митою одежею.

У кутку щось сиділо на соломі й стогнало. Я ще не міг нічого побачити. Що це? В кімнаті, схожій на порожній ящик, не було вікна. Любина широко одкрила двері. Сніп слабкого світла впав на куток, але його було досить, щоб побачити все.

Я зупинився й захолов. Я хотів тікати, але хвилину не міг ні сказати слова, ні рухатись. Там на соломі сиділа людина, жінка, схожа на великого павука…

Це був один із тих феноменів, про яких я чув, але яких ніколи не бачив.

Голова цієї жінки була завбільшки з велику картоплину, довгобраза з поколупаним жовтим обличчям, як у горбатих. Вона вся важила, мабуть, не більше як двадцять фунтів, і все тіло, од шиї до ніг, не переважало однієї чвертки аршина.

Сиділа вона нерухомо, трохи звісивши набік голову – вона наче не могла вдержати її рівно – й дивилася вниз.

І більш усього мене здивували руки. Вони за розміром мали нормальні долоні й пальці, тільки одна, ліва, була в крові. І ця нормальність їх до гидкого не в’язалася з розміром павукового тіла. Від пліч же тяглися не руки, а якісь кістки, обтягнуті в шкіру прутики. Вони були довгі, як у павука-косарика. Такі ж непотрібно довгі були й ноги. Держала вона їх, як луговий коник.

Павук глянув на мене й простягнув руку, щоб я щось дав. На обличчі був вираз абсолютної безнадійності. Другу закривавлену руку жінка держала на коліні.

Я щось хотів спитати, але Любина швидко потягла мене геть.

– Це його жінка… У нього документи на неї… Вінчані у церкві…

Любина була бліда й розповідала коротко. Він возив її на базар і збирав багато грошей. Гроші пропиває. Мотьці – так звали каліку – давали багато. Ніхто не пропустить, коли не злякається. Любина ж племінниця йому… Але це не вдержало Герасима. Одного разу він зборов її і потім жив з нею весь час.

– Ця Мотька балакати не може, ходити не може. Він запре її з очей, дасть води, сухариків, хліба житнього, а вона й стогне.

– Але вона думає? Думати вона може? – спитав я.

– Думати?.. Не знаю… Мабуть, вона думає, – скінчила про Герасимову жінку Любина.

Хома дивився в землю. Враз він сказав:

– Звєр Герасим… Несовісно він живе з цієї калічки. Кров! Ви думаєте, чого кров? Шкіра на руці заростає, а він обмотає полотном, воно присохне; тоді він і оддере, оддере, бо з кров’ю страшніше…